

TEREZA SKLENÁŘOVÁ / 10. 7. 2024

Kristian – jen pro ten dnešní den?

„Co pro Američany znamená Casablanca, znamená pro Čechy Kristian.“

„Základní zdroj glorifikace první republiky s její chudobou a politickou korupcí!“

„Pravzor pozdějších filmů o chudých snílících a sympatických hochštaplerech – Světáci a Vrchní, prchni.“

„Zdroj inteligentní zábavy!“

„Spíš depresivní úvaha o tíživé každodennosti a nesnesitelnosti stereotypu obyčejného života...“

Kolik diváků, tolik názorů a pohledů na film *Kristian* (r. Martin Frič, 1939). Pomineme-li jeho kult, kým je filmový *Kristian* a co se nám snaží sdělit? A jaká byla jeho cesta k filmovému publiku?

Produkce

Snímek *Kristian* natočila v roce 1939 společnost Lucernafilm ve filmových ateliérech AB Barrandov. Natáčení probíhalo od 2. do 25. května 1939. Veselohra byla před svým vznikem projednávána Filmovým poradním sborem a realizace projektu nebyla vůbec jistá. Například Václav Binovec, předseda Československé filmové unie, vytýkal projektu jeho cizí nepůvodní námět, vycházející z francouzské divadelní hry.[1] Averse vůči francouzským námětům není ničím překvapivým, když si uvědomíme, že je řeč o době několik měsíců po podpisu mnichovské dohody. Předsedovi Ústředního svazu kinematografů Josefu Hořčíčkovi pro změnu vadilo, že veselohra až příliš glorifikuje snobismus, prostředí mondénních barů a vydržovaných žen. Jediný, kdo se chystaného snímku tehdy výrazněji zastal, byl Miloš Havel, který naopak poukazoval

na jeho obchodní a exportní potenciál.

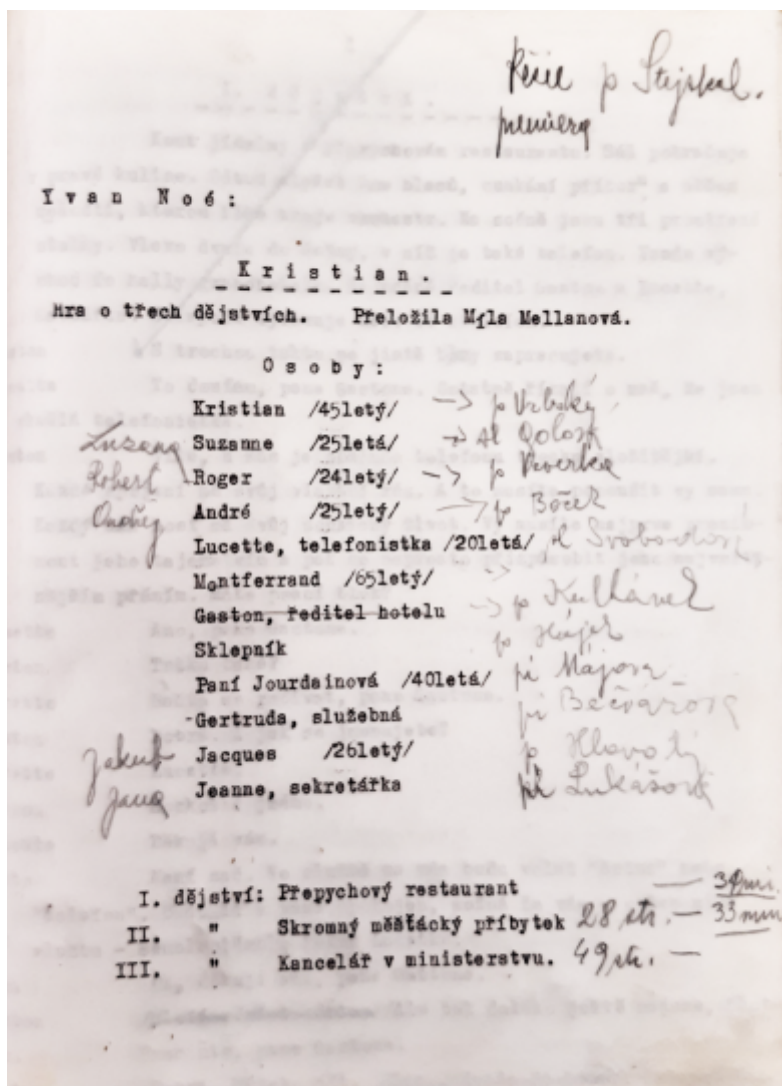
Film byl tedy nasazen do výroby a natočen za cca 710 tisíc Kčs (s výrobou 15 exploatačních filmových kopií vyšel na bezmála 800 tis.).[2] Z toho 20 tisíc byl honorář pro Oldřicha Nového v dvojroli Aloise Nováka alias Kristiana.

Režisérem byl Martin Frič. Scenáristé byli dva: asistent režie Eduard Šimáček a herec Josef Gruss. Josef Gruss je mimochodem také autorem ústřední písně filmu *Jen pro ten dnešní den*. O dva roky později Gruss napsal pro Friče scénář ještě dalšího snímku – *Těžký život dobrodruha* (1941) – a sám posléze režíroval jeden z nejúspěšnějších poúnorových filmů *Hostinec „U kamenného stolu“* (1948).

Martin Frič dostal za režii *Kristiana* národní svatováclavskou cenu. Adina Mandlová obdržela totéž ocenění za nejlepší herecký výkon. Mandlová tehdy s ironií sobě vlastní své ocenění mírně shazovala, když tvrdila, že cenu měla dostat spíše návrhářka Hana Podolská, která jí pro *Kristiana* ušila všechny modely. Podle vzpomínek Mandlové měl filmovou cenu dostat také Oldřich Nový, ale nedostal – kvůli židovskému původu své manželky.[3]

Divadelní hra vs. film

Předlohou scénáře byla francouzská divadelní hra dramatika Yvana Noé. Tuto hru úspěšně uvedlo pražské Komorní divadlo už na podzim roku 1935, tedy 4 roky před filmem. Hlavní roli ztvárnil Bedřich Vrbský a v úloze Zuzany se představila tehdy ještě neznámá Nataša Gollová. Ta si posléze zahrála i ve filmu, ovšem nikoli Zuzanu, ale Aloisovu manželku Marii.

titulní strana překladu divadelní hry

Hra, kterou mohli vidět diváci na prknech Komorního divadla, byla ale zcela jiným příběhem, než jaký později viděli diváci filmoví. Scenáristé Šimáček a Gruss původní francouzskou předlohu podstatným způsobem přepracovali a rozšířili. Přidali nové postavy a motivy a především změnili celkové vyznění příběhu. Vsadili na komediální polohu, která se v divadelní hře postupně vytrácí a samotný závěr má vysloveně tragickou příchuť.

V první řadě se markantně změnily charaktery hlavních postav:

Ústředním hrdinou divadelní hry je Vincenc Jourdain, úředník ministerstva zemědělství, postarší a neatraktivní pán (divadelní Zuzana jej hodnotí nesmlouvavě: „Nevím kdo jste. Nejste hezký, nejste mladý.“). Ve filmu je hlavním hrdinou Alois Novák (ztělesněná elegance v podání Oldřicha Nového), zaměstnanec cestovní kanceláře. Díky své profesi je schopen věrně vyprávět o cestování a exotice, což mu

propůjčuje auru tajemna.

Divadelní Zuzana je spíše mondénní dáma, metresa, který se nechá vydržovat milenci. Přítele má hned tři. Vincenc jejich úlohu v Zuzanině životě glosuje takto: obchodník s automobily Roger je „oficiální souložník“, s nímž je Zuzana jen proto, že „dámské šaty jsou drahé“, sportovec Jacques je milenec současný a filmový herec André milenec zítřejší. Povolání Zuzaniných milenců nejsou náhodná – ve hře je explicitně sděleno, že duševní láska (ke Kristianovi) je mocnější než peníze (Roger), síla (Jacques) a romantika (André). Navzdory vysokému životnímu stylu je divadelní Zuzana ve své podstatě jednoduchá naivní dívka. Filmová Zuzana je ale moderní emancipovaná a inteligentní žena se smyslem pro humor, která má navíc pouze jediného přítele a s ním udržuje vztah spíše platonický, společenský. Rozdíl dvou Zuzan lze demonstrovat také na odlišném vyznění závěrečné repliky, která v totožném znění zazní v divadelní hře i ve filmu: „Dříve jsem myslela, že má-li se člověk smát, musí mít příčinu k smíchu, a má-li plakat, musí mít příčinu k pláči... A teď bych mohla plakat nebo se smát – pro vás – kvůli vám! To je krásné, Kristiane!“ Zatímco divadelní Zuzana svou závěrečnou repliku mluví smrtelně vážně a při daných slovech přemáhá upřímný pláč, ve filmu (z úst Adiny Mandlové) jsou tatáž slova myšlena jako ironie. Filmová Zuzana se Kristianovi vyznává jen na oko, aby mu vzápětí vmetla do tváře, že jeho hru prokoukla hned v začátku a toužila ho vytrestat.

Charakter Aloisovy manželky byl pozměněn ještě více. Vincencova choť Julie je, mírně řečeno, ukřičená herdekbaba. Svého muže peskuje, stejně jako služku, která kvůli nesnesitelné paní domácí dává výpověď. Filmová manželka Marie je ale roztomilá Mařenka – ženuška líbezná i ve své prostotě a ufňukanosti. Kvočna opečovávající teplo rodinného krbu (bez pomoci služky). Svého muže věrně miluje a z lásky k němu projde v závěru filmu proměnou.

Vinc. Ano, s tvou matkou, s paní Leroyovou, s Gastonem a tak dále, a tak dále. Ale tomu já neříkám prázdniny! Já nepotřebuji vlak, chci-li jet na prázdniny! Potřebuji časem večer, který by patřil jen a jen mně, jediný večer k chvilkovému útěku ze svého života -

Pí J. Večer, za který utratíš 500 franků!

Pí J. Ano, jen tak pro nic za nic - pro zábravu, proto, abych si koupil zapomenutí. Každá služka má vycházku - má chvíli, ve které může zapomenout na svou otročina. Já také potřebuju zapomenout na ~~svou~~ kancelář, na ministra a na jeho lejtara. A hlavně na život Vincencův, protože si dělám co dělám, tenhle život zůstane truchlivý, marný, beznadějný, protože už je příliš pozdě, protože bylo odjakživa příliš pozdě!

Pí J. Když jsem si tě brala, tvoji rodiče dali mé matce čestné slovo, že jste v rodině neměli žádného blázna!

Vinc. ~~Proč se ptáš?~~ Ano, to se rozumí, že chci i nadále žít jako Vincenc, protože jsem se jako Vincenc narodil a protože jsem nikdy neměl příležitost nebo odvahu být někým jiným, ale v hloubi duše mám takový odpor, takovou nechuť k Vincencovi, že mi to dává občas právo pomstít se mu a nechat ho mluvit - nezáleží na tom, kdo ho poslouchá - bláznivé a skvělé věty, kterým on, pan Vincenc, naprosto nemůže rozumět!

Pí J. Když má někdo takové myšlenky, tak se nemá ženit!

Vinc. Člověk se žení proto, že ještě nemá takové myšlenky!

Pí J. Tomu nerozumím -

Vinc. Člověk nepřichází na svět najednou - Rodí se pomalu, po kouskách. To je na tom právě to hrozné, že se ty kousky obyčejně k sobě nehodí!

Pí J. A co bude dál?

Vinc. Jak to mohu vědět? Teď jste všechno pokazili, všechno zničili... Bylo to tak hezké - A teď - teď -

divadelní dialog s manželkou - ve filmu vedený s kolegou Josefem

Největší zásah do předlohy ale nacházíme v samotném konci příběhu. Divadelního Vincence jeho práce na ministerstvu ubíjí. Manželka ho chce opustit poté, co přijde na jeho eskapády. Vincenc se vzápětí dobrovolně vzdává svých výletů za dobrodružstvím, svého jediného potěšení. Nakonec se sice s manželkou nerozvede, ale zůstává nešťastný. Rád by žil jiný život, s jinými lidmi, v jiném povolání. Zaujímá ale defétistický postoj - jeho rodné prostředí ho údajně předurčilo k životu, jaký vede. Vincenc není schopný změny a končí tragicky.

Oproti tomu pro filmového Aloise je práce v cestovní kanceláři příležitostí ke snění o cestování. Po odhalení svého dvojího života se vrací k rodinnému krku, manželka mu odpouští a co víc, pochopí jeho nechuť ke stereotypu a touhu po změně. Filmový Alois, na rozdíl od toho divadelního, netouží po mladé krásné Zuzaně, která je sice impozantní, ale přece jen trochu chladná. Zuzana patří do jiného světa, což si Alois uvědomuje. Alois dobře ví, že člověk jako on, v jádru spíše pokorný a konzervativní,

může najít štěstí pouze po boku své Mařenky.

V tom je možné vidět právě onu nejpodstatnější změnu oproti předloze. Divadelní Vincenc nás varuje, říká: Nemáme si hrát na něco, co nejsme. Marné sny končí tragicky. Nechybělo málo a toto poselství převzal i filmový hrdina, jak je patrné z dochované synopse, dějem ještě otrocky věrné divadelní předloze. V jejím závěru je uvedeno motto: „Svět by nebyl světem a život životem, kdyby neexistovalo jedno společné pouto všech lidských bytostí: Věčná a snad nikdy nesplněná [!] touha po ideálu.“[4] Co nám oproti tomu sděluje filmový Alois? Sněme. Užívejme si života plnými doušky. I ve všední realitě lze potkat dobrodružství.

Divadelní hra v porovnání s filmem také postrádá poezii ve svém jazyku i stavbě děje. Repliky postav jsou jadrnější, významově vulgárnější (manželka Julie častuje Vincence oslovením „ty čuně nemravné“). Jejich motivace jsou leckdy neskrývaně nízké a morálka diskutabilní. Postavy například otevřeně hovoří o tom, kdo s kým spí či chce spát a co za to žádá (Roger, ve filmu postava Freda, mluví o Zuzaně jako o původně velmi chudé „holce z ulice“, které daroval značný obnos peněz výměnou za milostný poměr).

Atmosféra doby

Kristian měl premiéru 8. září 1939. Představme si na chvíli, že jsme přítomni původní premiéře. Je 8. září 1939. Před rokem, v září 1938, nás zbytek Evropy zradil. Byla podepsána mnichovská dohoda a naši západní „přátelé“ s vidinou udržení mírů v Evropě darovali Německu naše Sudety. Před půl rokem, v březnu 1939, si Hitler uzurpoval i zbytek Čech a Moravy. Vznikl protektorát. A přesně před týdnem, 1. 9. 1939, napadli Němci Polsko a začala druhá světová válka. Vy a vaše rodiny jste ještě zažili první světovou válku, skončila před 21 lety. Dobře si pamatujete, co konflikt takového rozsahu může přinést. A nyní sedíte v kině, které s vámi mimochodem nesdílí žádný Žid, protože těm byla návštěva biografů zakázána před měsícem– v srpnu 1939. Sedíte tedy v kině a chcete alespoň na chvíli zapomenout na život tam venku, mimo promítací sál. Oldřich Nový zpívá svou nejslavnější píseň. *Jen pro ten dnešní den stojí za to žít...* Tady je nutné si uvědomit, že lidé v době protektorátu tato slova vnímali ještě jinak. Přítomnost byla zlá a budoucnost nejistá. Za takových podmínek prostě „jen pro ten dnešní den“, protože zítra už tu nemusíme být.

V pozůstalosti Josefa Grusse se nachází originál textu písně. Gruss v něm napsal: „Nesmíš se ptát, co bylo včera, bude zítra **snad**“. Poslední slůvko „snad“ vystihuje nejistotu protektorátní okupace. Skončí někdy? Nebo už nás bude navždy ovládat Německo? Nebo někdo jiný? V této podobě se text dostal i do technického scénáře, v němž je ale strojopis ručně tužkou opraven: „Nesmíš se ptát, co bylo včera, bude zítra **zas**“. V této podobě píseň ve filmu zpívá Oldřich Nový. Drobná, ale ve své podstatě zásadní změna. Vyznění je pohodovější, bezstarostnější, zkrátka bonvivánské mávnutí rukou, bez obav či napětí. Kristian přitom mohl zpívat Zuzaně milostnou píseň, která by kopírovala motivy tehdejších populárních šlágrů – o její kráse a půvabech nebo o modravých dálkách a „Kairo“. Místo toho Gruss napsal univerzálně platné sdělení, s jehož bonvivánským až hédonistickým poselstvím se snadno ztotožní i divák v dnešní konzumentaristicky směřované době. Je nepochybné, že píseň Kristiana je pro film zásadní. Díky ní si Kristian podmaňuje nejen Zuzanu, ale i diváky napříč generacemi. Lze říci, že píseň *Jen pro ten dnešní den* se stala přiznaným hudebním synonymem první republiky (navzdory paradoxně protektorátnímu původu filmu).

Poselství filmu

Lidé se často ptají, v čem je film *Kristian* výjimečný, proč má být kladen na piedestal. Vždyť i jiné tehdejší komedie jsou k popukání, třeba *Hotel Modrá hvězda* nebo *Eva tropí hlouposti*. Není to nespravedlivé? Není, když si uvědomíme, že Kristian je nejen skvělá společenská veselohra, ale nad ostatní komedie vyniká svým neobyčejně lidským rozměrem. Stejně jako Alois Novák, každý z nás někdy touží být někým jiným. Buď jen na okamžik, buď jen v očích druhých. Každý z nás někdy touží uniknout z těžké, stereotypní reality a dosáhnout ve svém životě jiných kvalit a jiných rozměrů. Skvěle to vystihl v dobové recenzi kritik Oldřich Kautský:

„Ve filmu bývají hlavními osobami lidé výjimeční. Takoví, kterým se něco přihodilo, nebo kteří svou povahou jsou natolik zajímaví, aby zachytili divákovu pozornost. Takových lidí je však na světě nepatrná menšina. Milionům se za celý život nepříhodí nic. [...] A v době naprostého nedostatku nových námětů sahá film [Kristian] tam, odkud ještě nikdy nečerpal. Chce vykreslit člověka ne tuctového, ale z milionu bezejmenných a nezajímavých. [...] I malý človíček může prožít romantický příběh, aniž by musel ujíždět na druhý konec světa. [...] I pro lidi, kteří spěchají z práce, existuje krásný svět,

dovedou-li si jej představit. Vždyť všechno, co je na světě napsáno a vymyšleno, náleží všem. [...] Je to krásné, žít svým vlastním životem, ale být při tom přesvědčen, že všechny krásy světa jsou stvořeny jen pro nás. Vědomí velikosti a nádhery světa náleží i nám, přestože popijíme kávu uprostřed Prahy, daleko od moře či indických pralesů, dodává všednímu životu neznámého kouzla. [...] Film o Kristiánovi je komedií pro lidi, kteří myslí a cítí. Námětem vymyká se běžnému průměru a jeho zpracování má úroveň evropského filmu.“[5]

Souhlasíte?

Poznámky:

[1] OPA NFA, fond FPS, inv. č. 22, Schůze č. 169–204, 1939. Zápis o 179. schůzi FPS, 2. května 1939, s. 8.

[2] FOND: Prag-Film A.Gr. (A-B), sig. VI/d, inv. 534.

[3] Adina Mandlová. *Dneska už se tomu směju*. Praha: Československý filmový ústav 1990, s. 72.

[4] NFA fond: FRIČ Martin (1902–1968), sig. III 8) 2), inv.č. 234.

[5] *Kinorevue* č. 44, 21. 6. 1939, s. 343–345.

BEDŘICH VRBSKÝ a NATAŠA GOLLOVÁ (dole)
v komedii Ivana Noěa „Kristian“, uvedené v Měst-
ském komorním divadle v režii B. Stejskala a ve
výpravě J. Weniga.

reklama na divadelní představení *Kristian* v Městském komorním divadle (*Letem světem*
obrázkový týdeník 10, č. 2, 29. 10. 1935)

filmový *Kristian* © Willy Ströminger